

gazetesinin
okurlarına
armağandır.
Çarşamba
günleri
yayımlanır.

A

KADEMİK

Sayfalar

Cilt: 11 Sayı: 29
26 EKİM 2011 ÇARŞAMBA

Hazırlayanlar: M. Ali UZ - Ali IŞIK

maliuz@merhabagazetesi.com.tr • aliisik42@mynet.com

II

ULUSLARARASI SADREDDİN KONEVİ SEMPOZYUMU

13. YÜZYIL KONYASI VE SADREDDİN KONEVİ

ÖZEL SAYISI -1

II. ULUSLAR ARASI KONEVİ SEMPOZYUMU

Akademik Sayfalar Konya'da yaşanan kültürel faaliyetleri okuyucularına yansıtmaya devam ediyor. Bu anlamda geçtiğimiz haftalarda icra edilen Meram Belediyesi Konevi Araştırma Merkezi (MEBKAM) tarafından organize edilen "2. Uluslararası Konevi Sempozyumu" ve ardından bıraktığı izlenimleri Sadreddin Konevi Sempozyumu özel sayısında bulacaksınız.

6 - 8 Ekim 2011 tarihleri arasında Bera Otel'de gerçekleştirilen sempozyuma yurt içi ve yurt dışından katılan 85 ilim adamı, Sadreddin Konevi ve 13. yüzyıl Konya'sı hakkında önemli tebliğler sundu.

Bera Otel'de gerçekleştirilen sempozyuma Diyanet İşleri Başkan Yardımcısı Prof. Dr. Hasan Kamil Yılmaz, KTO Karatay Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Osman Okka, Mevlâna Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Bahattin Adam, Meram Belediye Başkanı Dr. Serdar Kalaycı, Selçuklu Belediye Başkanı Uğur İbrahim Altay, yerli ve yabancı akademisyen ve bilim adamları ile davetliler katıldı.

Sempozyumda bilim kurulu olarak profesör ve doçentlerden oluşan 25 akademisyen görev alırken, 3 gün içinde konu ile ilgili olarak 13 oturumda 54 tebliğ sunuldu. Sempozyumda, Azerbaycan, Mısır, Cezayir, Fas, Ürdün, Suriye, Birleşik Arap Emirlikleri, Fransa, Kanada ve İran'dan 15, Türkiye'den ise 70'e yakın ilim adamı görev aldı.

Protokol konuşmaları kapsamın-

da IRCICA'dan Doç. Dr. Cengiz Tomar, Dr. Fadıl Geylani, Diyanet İşleri Başkan Yardımcısı Prof. Dr. Hasan Kamil Yılmaz, KTO Karatay Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Osman Okka, Mevlâna Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Bahattin Adam, Meram Belediye Başkanı Dr. Serdar Kalaycı, KTO Karatay Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Osman Okka ve Mevlâna Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Bahattin Adam da birer konuşma yaptılar.

Özel sayıda Meram Belediye Başkanı ve Prof. Dr. Hasan Kamil Yılmaz'ın, açılış panelinde de Prof. Dr. Mahmut Erol Kılıç, Prof. Dr. Mustafa Fayda ve Doç. Dr. Ekrem Demirli Hoca'nın konuşmalarını bulacaksınız. Ayrıca sempozyumda sunulan bildirilerden bir demet özeti okuma imkânı bulacaksınız.

Sempozyumda geleneksel el sanatları sergisinde Konya'da Selçuklu Dönemi eserlerinden esinlenerek yapılan Selçuklu bezemeleri, Selçuklu ciltlerinden örnekler ve Selçuklu cilt fotoğrafları yer aldı. Ayrıca Konya Yusuf Ağa Kütüphanesi'nde bulunan Sadreddin Konevi'nin el yazısı ve kitaplarında bulunan vakıf kayıtlarından fotoğraf örnekleri sergilen-di.

Sempozyum etkinlikleri çerçevesinde Konya Türk Tasavvuf Musikisi Korosu, Konevi Kültür Merkezinde bir konser verdi. Sempozyum son gün Mevlâna Kültür Merkezi'nde izlenen sema programıyla son buldu.

SEMPOZYUMU AÇARKEN...

Dr. Serdar KALAYCI
Meram Belediye Başkanı

Yedi asır önceki Anadolu'nun başkenti Konya'da yanan bir ilim ve irfan meşalesi olan Sadreddin Konevi Hazretlerini daha iyi tanımak ve tanıtmak gayesiyle çıktık bu yola..."Sabahın, izzet ve devlete yakın Ve kapın, hacet sahiplerine daima açık olsun." diyerek maddi ve manevi sahayetini, cömertliğini ortaya koyan Konevi Hazretleri, İnsanın varoluş, Allah ve kâinat hakkındaki sorularına akıl, vahiy, bilgi ve keşifle ışık tutan büyük bir değerdir. Toplumların kıymeti, yetiştirdikleri şahsiyetlerle ve bu şahsiyetlerin insanlığa kazandırdığı değerlerle ölçülür. Bugün, Yunus Emre'nin dizeleri çağlar aşır yüreklerimize dokunuyorsa, Ahmet Yesevi'nin Anadolu'ya gönderdiği erenlerinin menkıbeleri gözlerimizi yaşartıyorsa, Abdülkadir Geylani'nin nasihatleri hayat düsturlarımız olduysa ve bu ilim, irfandan yayılan ışık yıllarca dünyayı aydınlattıysa, ecdadımızın kıymeti, büyüklüğü ortadadır.

Kültürel zenginliğimizin, hoşgörümüzün, insana bakışımızın hakikatini görememiş, sadece kendi kısır bakış açıları ile değerlendirme yapmış batı toplumları, ne yazık ki içi boş söylemlerle bu değerlerden uzak kalmışlardır. Bu bilinçsizce örülen duvarlar, yine İslami düşünürlerin yüzyıllar önce oluşturdukları fikir ve düşünce yapısıyla yıkılmaya başlamıştır. Mevlâna, İbn-i Arabî ve Sadreddin-i Konevi'nin insan, yara-

tılış ve eşya hakkındaki görüşleri doğuda ve batıda son derece ilgi uyandırmıştır. Konevi gibi önemli bir mutasavvıfın İslam düşünce tarihine kazandırdıkları ülkemizde bile yeterince tanınmaması ve takip edilememesi son derece üzücüdür. Kendi eserleri ve talebelerinin eserleri ile Selçuklu ve Osmanlı fikir hayatını derinden etkilemiş olan Sadreddin Konevi'nin sözlerinin ve fikirlerinin günümüz ihtiyaçlarına göre yayınlanması ve yorumlanması için tüm dünyadaki araştırmacılara görev düşmektedir. Bu anlamda sempozyumumuzun yeni çalışmalara ve açılımlara basamak teşkil edeceğine inanıyorum.

**Prof. Dr.
Hasan Kâmil YILMAZ**
Diyânet İşleri Başkanlığı
Başkan Yrd.

II. SADREDDİN KONEVİ SEM- POZYUMU MÜNASEBETİYLE

Varoluşundan beri insanoğlunun gündeminde iki önemli problem hep olagelmıştır. Bunlardan birisi yabancılaşma problemi, diğeri ise ötekileştirme problemidir. Yabancılaşma problemi bizim dinî ve İslami anlayışımıza göre ilahi menşeli olan insan ruhunun ten kafesine girmesinden sonraki yolculuğunda başlayan bir süreçtir. Geldiği dünya, ilahi-rabbani olan insanoğlu, dünya ve masiva perdeleri sebebiyle bu dünya hayatında geldiği âlemden yabancılaşmakta yaşamakta yabancılaşmakta ve sonuçta onun bu yabancılaşma duygusu kendi hemcinslerine karşı ötekileştirme olarak ortaya çıkmaktadır. Geldiği âleme yabancılaşan ve kendi varlık sebebini unutan insanoğlu İslami tevhitte uzaklaştıkça bu dünyayı kendisine dar görmeye başlayacaktır. Ötekine hayat hakkı tanımayan bir noktaya doğru gitmektedir.

İlahi rahmet insandaki bu yabancılaşma ve ötekileşme duygularını tedavi için risalet kurumunu tesis etmiş peygamberler vasıtasıyla hem yabancılaşmanın önüne geçmek istenmiştir. Peygamberler tarihine baktığımız zaman insanların gerek inançla ilgili gerek ibadetle ilgili gerek ahlakla ilgili problemlerini çözmeye gelen peygamberlerinin en önemli vurguları tevhit konusundadır. Gerek ahlaktaki problemler Lut kavminde olduğu gibi gerek ticari hayattaki problemler (Salih peygamberin hayatında olduğu gibi) gerekse

inanç konusundaki problemler (İbrahim peygamber döneminde olduğu gibi) hep tevhit ilkesine vurgu yapılarak ve insanlar oraya çağrılarak tedavi edilmeye çalışılmış ve sonuçta bu tevhit buluşması ötekileştirme problemini de belli oranda ortadan kaldırmıştır.

Bu manada XIII. yüzyıla baktığımız zaman da bu yüzyılın hem bu yabancılaşmanın hem de ötekileşmenin çok yoğun bir şekilde yaşandığı bir süreçtir. İnsanoğlu yabancılaşma ve ötekileştirme sonucunda medeniyetler savaşına sahne olmuş bu yüzyılda aynı zamanda yeni bir düşüncenin yeni bir devletin ve imparatorluğun kuruluşuna da zemin hazırlamıştır. Burada yabancılaşmadan insanları kurtarmanın ilacının tevhit olduğunu seslendiren gönül sultanı bu mutasavvıfların gönül söylemlerinin çok önemli olduğunu düşünüyorum. Onların tevhid-i kusut, tevhid-i şuhut, tevhid-i vücut diye isimlendirdiği önce yönelişleri, talepleri ve niyetleri teke indirme birleştirme o yönelişinde sadece Allah'a yöneliş olmasını hedefleyen çabaları daha sonra sadece tevhid-i şuhudu yani biri görmeyi bir olanın farkında olmayı ve her şeyin o birden kaynaklandığı bilincine erdirmeyi ve nihayet o tevhid-i vücut ile biri yaşamayı hedefleyen anlayışların bu yaranın tedavisinde çok önemli bir panzehir olduğunu görüyoruz.

Gerek XIII. yy. Batıdan gelen İbn-i Arabî'nin ve onun talebesi Sadreddin Konevî'nin ve Doğudan gelen Mevlâna ve diğer gönül erleri-

nin Anadolu toplumundaki insanlara öğrettiği şey tevhid-i kusuttan tevhid-i şuhuda ve tevhid-i vücuda ermek ve bu suretle gerçek tevhit anlayışıyla önce yabancılaşmaktan sonra insani ilişkilerde öteki ile mücadele eden ötekileştirmeden kurtarmaktır. Çünkü bu düşüncenin sahiplerine göre cümle bu “aşık mest, zinde maşukest”... Bütün âlemde her şey maşuktan ibarettir, sevgiden ibarettir, Allah’tan ibarettir. Aşığın kendi varlığı perdedir. Kendini gördüğü zaman o ona perde olur. “Zinde maşukest” diri ve hay olan sadece Allah’tır. Aşık ise kendini ölü görmelidir çünkü diriltecek olan da O’dur. Dolayısı ile bu düşüncenin sahibi olan insanlar bu âlemde kavga yerine sulhu sen ben yerine onu sadece onu egemen kılmayı gönüllerde onu hâkim kılmayı hedefleyen insanlar olduklarından yepyeni bir medeniyet tesisine imkân sağlamışlardır.

Anadolu’nun medeniyetler çatışmasından sonra İbn-i Arabî Mevlâna Celaleddin-i Rumi, Sadreddin Konevi, Şehabeddin Süreverdi ve diğerlerinin hazırladığı ortamda tevhitte buluşmuş hem yabancılaşmaktan kurtulmuş; yani Allah ile yabancılaşma ikliminden tevhidin koşmuş hem de herkesi her varlığı hakkın esası görenek ve ötekileştirme derdinden kurtularak herkesin bu dünyada yaşamaya hakkı olduğu gerçeğini teslim etmiştir. Bu bence çok önemli bir husustur. Yani ötekileştirme ben diyen benden başkasına hayat hakkı yoktur diyen insanların kolaylıkla yaptığı bir şeydir. Ama ben zaten onunum ona aidim ondan geliyorum onun nimetleriyle perverdeyim diyen bir insan elbette ki hemcinsini başkasını ötekileştirmek durumunda kalmayacaktır ve kalmamıştır.

Konevi ve Mevlâna’dan sonra oluşan bu medeniyetin 600 yıllık devamı olan Osmanlı, aslında bu kurmuş olduğu tevhit anlayışıyla ci-

hanın her yanına İslam’ın güzelliğini taşımıştır. Sultanından gedasına kadar herkeste oluşan tasavvuf telakkisi toplumda birliğin tevhit ilkesinin egemen olmasını sağlamış fedakârlığı ve özveriyi öne çıkarmıştır. Osmanlı sultanları gönül sultanı olan ricale saygı göstermişler onların önlerini açmışlar onlara imkânlar sunmuşlardır. Osmanlı ilmiye sınıfı ilk defa medreseyi kuran Davud-ı Kayseri tasavvuf mektebinden yetişmiş ve İbn-i Arabî’nin eserine şerh edecek kadar bu işin içinde olan birisidir. Molla Fenari şeyhülislam keza öyledir. Medrese ile tekkenin kapıları sonuna kadar birbirine açıldı. XVII. yy.a kadar ve aralarında çok iyi bir diyalog vardı. Medreseli tekke mensubu ile iyi geçinme imkânları buluyor ve birbirinden besleniyordu. Önce medreseden icazet alınıyor sonra dergâhtan manevi eğitim görülerek toplum hizmetine soyunuluyordu. Halkın insanları esnaf sanatkârlar ahi zaviyelerinde meslek sahibi oluyorlar, günlük hayatlarını orda yaşıyorlar ve akşam katıldıkları sohbet ve zikir halkalarıyla manevi eğitimlerini ikmal ediyorlardı. Askeriyesi, yeniçeri ocağıyla kurduğu ordusu kendisinden bir asır kadar önce yaşamış ama Anadolu’ya ruh vermiş manevi erenin adıyla buluşuyor Hacıbektaş ocağından ahz-ı feyz ediyordu. Edebiyatı, şiiri, musikisi, sanatı ve sanatkârı hepsi o kaynaktan besleniyor ve böylece o tevhit ilkesinin hayata hâkim olan anlayışı onların o gönüllerindeki o yabancılaşma duygusunu erittiği gibi sosyal hayatlarındaki ötekileştirmeyi de engelliyor ve camiyle kilise biraz ilerde yan yana yapılıyor; Hıristiyan’ı, Müslüman’ı, Yahudi’si aynı şehirde aynı sokakta sevgiyle, barışla bir hayatı paylaşabiliyorlardı. Mevlâna’nın cenaze namazına Müslümanlar kadar diğer din mensuplarının katıldığı hepimizin bildiği gerçeklerdendir. Dolayısı ile XIII. yy. bu manada bakıldığında celal ve cemalin birlikte

yaşandığı bir yüzyıldır. Savrulmuşlukların ve ardından yeni işa faaliyetlerinin beraber yaşadığı bir yüzyıldır. Ve yeni bir yüzyıla yeni bir doğuşun düştüğü yüzyıldır. Bu bakımdan çok önemlidir. Bu ana rahmine düşüşte Konevi, Mevlâna, İbn-i Arabî, Yunus Emre ve emsali şahsiyetlerin çok önemli bir payı olduğu bir gerçektir.

Her şeyin ruhu olduğu gibi hani bizim anlayışımızda ruh-i cemali, ruh-i nebati, ruh-i insani diyoruz. Şehirlerin de bir ruhu vardır. Şehirlerin ruhu şehitlerin ruhudur. Şehitler iki türlüdür: Birincisi kanlarıyla o toprağı, o coğrafyayı vatan haline getiren şehitlerdir. İkinci şehitler ise canlarıyla canlarını feda ederek o toprakta yaşayan insanları ihya eden ve şuhut makamına ermiş gönül sultanlarıdır. Bugün Konya'nın Konya olmasını sağlayan hem kanlarıyla bu toprakları alan geçmiş ecdadımızın hem de Konevi gibi Mevlâna Celaleddin-i Rumi gibi bu topraklara canlarıyla feda olmuş ve canlarını bu toprağı feda etmiş ve şuhut mertebesindeki telakkileriyle bu toprakta yaşayan arifler sayesinde Konya'nın diğerlerinden farkı buradaki şehitleriyle. Kayseri'nin di-

ğerlerinden farkı orada yaşayan eh-lullahın oraya verdiği ruhtur. Bosna'nın Belgrat'tan farkı oradaki hem kanlarıyla hem canlarıyla o şehri ihya eden ariflerin ve şehitlerin ruhları sayesinde. Bu bakımdan ben Konevi'nin Mevlâna'nın bu manada Konya'ya ruh veren bir eren olduğunu ve Konya'nın bunlar sayesinde Konya olduğunu düşünüyor ve Konevi'yi anladıkça Konyalıların İslam'ı daha iyi anlayacağını ve Konya'nın İslam'ı daha iyi anlamasıyla Türkiye'nin ve İslam ülkelerinin, İslam'ı daha iyi yeniden yorumlayacağını inanıyorum.

Bugün ötekileştirme hastalığının en önemli problemlerden biri olduğu kabul ediliyorsa ötekileştirmeden kurtulmanın yolu da yine Konevi, Mevlâna diğer gönül erlerinin insan gönlüne zerk ettikleri Hak ve halk sevgisini yeniden hayata geçirmek ve insanların gönüllerine koymaktır ve bence hem Konevi'nin, hem Mevlâna'nın bu topluma kazandırdığı en önemli şey ümittir. O, en zor zamanda bile toplumun ümidini yitirmeden ayağı kalkmasını sağlayacak ümit aşısı, hem Mevlâna'nın hem Konevi'nin bu topluma kazandırdığı en önemli ufuktur.

SADREDDİN KONEVİ'Yİ ANLAMAK...

Prof. Dr. M. Erol KILIÇ

Sadreddin Konevi kimdi, fikirleri neydi, ne demek istiyordu? Bunların anlaşılması belki zaman alacak bir husus. Ancak bu gibi çalışmalarla Sadreddin Konevi ve onun mektebinin temsil ettiği İslam düşüncesinin önemi inşaallah zaman içerisinde daha iyi anlaşılacağı kanaatindeyim. Sempozyumun başlığı XIII. yüzyıl Konya'sı ve Sadreddin Konevi. Fakat biz XX. yüzyıldayız ve XX. yüzyılda İslam dünyası Mağrip'ten Maşırık'a kadar bir dönüşüm içerisinde. Bazıları Arap Baharı diyor. Arap baharı, Arap kışına döner mi? Baharın ardından kış gelir mi, kışın ardından yaz gelir mi, diyenler var. Değişik sahnelerde bunları tartışmaktadırlar. Evet, bizlere ilk bakışta bu gelişmelerin siyasi veya ekonomik olaylar olduğu, bu sebeplerden, sıkıntılardan halkların isyan ettiği zannı düşüncesi bulunmaktadır. Evet, zahiren görünen bu. Lakin şundan emin olalım ki, Arap dünyasında başlayan ve hâlâ devam eden İslam dünyasının genelindeki arayışların hepsi “Hangi İslam?” sorusunun cevabının aranma çalışmalarıdır.

Şu an İslam dünyası ciddi manada geleneksel, ananevi İslam'dan uzaklaşmanın sıkıntıları içerisinde. Öyle İslam anlayışları bulunmaktadır ki, aklıktan nefesi kurumuş olan bir Somali'de bomba nasıl yapılır ve 70 öğrenci nasıl öldürülür? Bunun talimini yapmakta. Somali'de adına “Gençler” denen bir hareket,

bugün bir İslam devleti ilan edip, yarın sabah İslam devletinden ilk anladıkları şey olan on altı tane gencin elini kolunu kesmek suretiyle İslam tatbikine başlamışlardır.

Şarkta bazı bölgelerde darü'l-hadis adı altında sadece hadis öğretildiği iddiasında olan medreselerde -ülkemizin dışındaki Şarkı bahsediyorum- bazı İslam diyarlarında olan bir olay; darü'l-hadis adı altında, nasıl bomba yapılırsa öğretmekten başka bir şey öğretilmeyen adına -artık net olarak söyleyebiliriz- El Kaide'nin fikri çıkış yeri olan Vahhabizm ve bunun uzantılarının İslam dünyasındaki ortaya çıkardığı sıkıntılar artık örtülemez bir hâle gelmiştir. Bütün bu gelişmelerin sonucunda, İslam dünyası Şii'siyle, Sünni'siyle artık şu soruyu soruyor: “Gerçek İslam hangisiydi? Tarihteki İslam neydi? İslam medeniyeti oluşturan İslam neydi? Ariflerimizin İslam'ı nerede idi?”. Mağrip'te, Maşırık'ta bu medeniyet öyle güzel insanlar yetiştirmişti ki, bu örnek bütün dünyaya örnek bir medeniyet göstermişti.

Şu anki arayışlar, her ne kadar Tahrir Meydanı'nda ve başka yerlerde siyasi olarak gözüküyorsa da, arkadaşlar şunu bilin ki, bunun arkasında ciddi bir İslam İlahiyatı arayışı var. Bu fakirin bazı kaygıları da var. Bazı zalimler gitti, bazıları gitmek üzere, bazıları gidecekler. Çünkü bir rivayette Hz. Peygamber Efendimize, bir rivayette Hz. Ali Efendimize, başka zatlara da izafe edilen çok güzel bir söz var: “El mülkü yebka bi'l-küfri vela yebka bi'l-zulm”... Yani

mülk, idare, yönetim küfür ile ayakta durabilir; fakat zulüm ile ayakta durmaz. Yani kâfir bir yönetim, ama insan haklarına saygılı bir yönetim, devam edebilir. Ama zalim bir yönetim Müslüman bile olsa ayakta durmaz. Ben bu sözü çok mühimsiyorum. Bu kaygım İslam dünyasındaki bu gelişmelerin ardında hangi İslam'ın geleceği konusunda bizlerin temsil etmekte olduğu ve her mekânda müdafaa ettiğimiz tasavvufi İslam'ın bazı İslam yorumları tarafından dışlanılmaya çalışıldığını görüyoruz. Kahire'de, Libya'da bazı akımlar, anti-sufi akımlar bu özgürlük hareketlerinin arkasına saklanarak bazı makamlara ve mevkilere sızmak üzereler. Ben böyle bir kaygımı dile getirmek istedim.

Sadreddin Konevi ve onun temsil ettiği İslam yorumu günümüzde Müslümanların Tahrir Meydanı'nda dile getirmek istedikleri İslam'ın ve genel İslam dünyasının o aradığı bir çözümü olabilir. Bir modeldir İslam Tasavvufu. Bu model bize -Hasan Kamil Hocamızın bahsettiği- o yabancılaşma konusunda ki; ben ona biraz ilave ederek kulun Rabbiyle olan yabancılaşmasını ortadan kaldırıp, kendi kaynağını bizzat gösterme, tattırma, hissettirme çabasıdır, modelidir tasavvuf. Bir insan dininde Rabbinin hissetmediği sürece ondan zevk alacak değildir. Dolayısıyla Hz. Muhyiddin-i Arabî ve onun mektebinin temsil ettiği İslam yorumu gerçekten, geçmişte olduğu gibi 700 yıllık bir Osmanlı İmparatorluğu'nun arka planında yatan İslam anlayışındaki ruh mimarları olduğu gibi, günümüz İslam dünyasındaki İslam arayışlarının da İslam mimarları olabilirler. Henüz buna dair bir şey yok ama biz çalışsak olabilirler. Konya'dan bu İslam dünyasındaki arayışlara ışık tutulabilir.

Takarrup kulun Allah'tan uzak olmadığını, Allah ile yakın olduğunu

nu ve bu Allah ile olan yakınlığını tasavvuf denilen bir ilim dalıyla kişiye, ferde tattırma, hissettirme, talim etme ilmi. Çünkü O'ndan geldik, O'na döneceğiz. Çünkü O bizim Rabbimiz. Meşhur bir Hadis-i Şerif -biliyorsunuz- hatta Sadreddin Konevi "Kırk Hadis" kitabında da bu hadisi kullanıyor, sufilerin çok kullandığı bir hadis, bir Hadis-i Kutsi: Kulum, farzlarla ve nafil ibadetlerle, yani ibadetlerin mecmuu ile o amelleriyle öyle bana yaklaşır, öyle bana teveccühte bulunur ki, benim sevgimi kazanır, ben onu sevmeye başlarım. Ben onu sevdiğimden sonra artık o benim yürüyen ayağım, tutan elim, gören gözüm olur, mealindeki o meşhur hadis. Burada bakınız yukarıdan aşağıya, dikey manada, enfüsi manada bir silsile başlatılıyor. Bu silsile diyor ki, ben yeryüzünde yürüyen ayağa, ele, gören göze sahibim. Demek ki yeryüzünde Allah'ın gözü, eli, ayağı diye bir tabir oluşmaya başlıyor. Böylece kul ile Allah arasında nasıl bir irtibat olduğunu görüyoruz. Allah böyle bir irtibat ağı oluşturuyor. Bu irtibatı takip etmemiz gerekiyor. Bakınız bu Hadis-i Kutsi'yi bir kenarda tutalım, ardından Sadreddin Konevi'ye hemen geçelim. Onun hayatında önemli noktalar var. Bunlardan biri, derslerini nasıl yaptığı. Çok enteresan onu aktaracağım, ardından talebesinin nasıl çalıştığını aktaracağım sonra konuşmamı bitireceğim, inşaallah.

Talebesi Sadreddin Konevi'nin nasıl ders yaptığını anlatıyor. Birçok ders yaptı, hadis dersi yaptı vs. Bunlardan bir tanesi meşhur "Taiyye" Arap dünyasında çok kullanılır. Hatta Sadreddin Konevi'nin kendisini ziyaret etmek için Kahire'ye kadar gittiği Ömer İbn'ül-Faruk'un "Taiyyesi" çok önemli bir tasavvuf metni şiiirini şerh ettiği dersleri. Rivayet o ki, bu derslere-tabiri caizse-Şam'da başladı, ardından Kahire'de devam etti, sonra Konya'da tamam-

landı deniliyor. Uzun seneler devam eden dersler. Kahire'ye gelip bu Taiyye'nin müellifi ile şairi ile büyük arif ile de tanışmak istemiş, fakat geldiğinde vefat ettiği haberini alıyor. O arada büyük pirlere Ebu'l Hasen-i Şazeli Hazretleri ile Kahire'de bulunduğu ve tanıştığı rivayet ediliyor. Onu da,-Ebu'l Hasen-i Şazeli Hazretleri- Aktaab-ı Erbaa'dan bir kişi olması hasebiyle zikretmek istedim.

Buradaki derslerine devam eden talebeleri var. Bunlardan bir tanesi İyki. İyki aktarıyor, diyor ki; bazılarımız dikkatli bir şekilde kendisini dinlerdik, not almazdık. Bu bazı ariflerin derslerinde böyle, not almıyorlar kalplerine ilkah etmeye çalışıyorlar. Fakat bazıları da not alıyor. İşte İyki diyor ki, Sadreddin Konevi Hazretleri Kahire'de Farsça olarak açıkladığı dersleri, Saideddin Fergani adlı bir talebesi kaleme alırdı diyor. Oradan bir okuma yapıyoruz, diyor ki; Üstadımız bir şiiri, bir beyiti o gün derste, şerh etmeden evvel bir odaya çekilir on- on beş dakika murakabede bulunurdu. Rivayet bu kadar. Konevi, bir başka yerde açıklıyor, diyor ki; ben o murakabede üstadım Muhyiddin-i Arabî'nin ruhaniyetinden bana o beyti açıklaması talebinde bulunurdum, o bana açıklardı sonra cemaatin huzuruna çıkar bende olan açılımı aktaran ders yapardım, diyor. Bugün Saideddin Fergani'nin yazdığı bir kitap var, "Meşarık'üd- Dararı" farsça, sonra bunu Arapçaya kendisi tercüme ediyor ve adına "Müntehal Medarik" diyor. Biz bütün ilim dünyası bunu diyoruz ki, o kitabın yazarı kimdir, Saidüddin Fergani'dir. Bilimsel olarak böyle, kütüphane kayıtları böyle ama silsile takip ettiğimiz zaman kitabın müellifinin kim olduğunu görüyoruz. Yukarı doğru çıktığımız zaman bakıyoruz, diyor ki Saideddin Fergani; bunlar benim Sadreddin Konevi'nin derslerinde Farsça olarak tuttuğum notlardır. O zaman bunla-

rı anlatan Sadreddin Konevi'dir. O zaman bu kitap da Sadreddin Konevi'nin kitabıdır. Binaenaleyh MEBKAM üyelerine diyorum ki, "Meşarık'üd-Dararı" kitabını da Konevi Hazretleri'nin kitapları içine alınız. Durmuyoruz devam ediyoruz, geriye doğru çıkıyoruz, Sadreddin Konevi diyor ki, ben bu dersleri anlatırken bir odaya çekilip murakabede bulunuyorum ve üstadımın ruhaniyetinden bana bu beyitler ilkah oluyordu, o zaman zımnen bu kitabın yazarı Muhyiddin-i Arabî oluyor. Hadis-i Kutsiyi de bunu önüne getirdiğimiz zaman logolar yavaş yavaş tamamlanıyor. Neydi Hadis-i Kutsi, ben yeryüzünde öyle kişilerin yürüyen ayağı, gören gözü, tutan eli olurum, biz onu daha da açalım, yazan kalem olurum, olmaz mı, olur. O zaman silsileyi geriye doğru götürsek bir intikalın, bir ruhaniyetin, bir nefes intikalinin önemli olduğunu görüyoruz. Burada tasavvuf literatüründe sadece metinlerin elden ele naklinden ziyade miftah dediğimiz kitabın yanında size bir de anahtarın verilmesi, anahtar olmazsa kitabın size konuşmaması gibi, mesela Ebu Cehil Arap; Arapça kitap veriliyor ama miftahı olmadığı için açamıyor ve anlamıyor. Kur'an'ı anlamıyor Ebu Cehil. Dolayısıyla otomatik olarak Arap olmak, Arapça biliyor olmak anlamayı da beraberinde getirmiyor bu durumda. Devam ediyoruz, bakınız silsile çok entressan bunu günümüze kadar da sizler tamamlayın. Muhyiddin İbn-i Arabî'nin talebesi Sadreddin Konevi, onun talebesi Müeyyedetü'l-Cendi bu zat *Füsusü'l-Hikem*'in şarihi, ilk tam metni yazanlardan, o diyor ki: "*Füsusü'l-Hikem Şerhi*" ni yazmadan evvel yani, başlamadan evvel -kendi sözünden naklediyorum size- şeyhim ve rehberim Muhammed bin İshak bin Yusuf el-Konevi bana *Füsus*'un mukaddimesini şerh etmekteyken üzerimde esrar âleminden gelen ilhamın işaretleri

zuhur etti ve nefes-i Rahmani onun nefesiyle açılmaya başladı. Bana bu şerhi yaparken Sadreddin Konevi Hazretleri'nin nefesinden yardım gelmeye başladı. Onun mübarek nefesi batınıma ve zahirimi istila etti. Batını kimin batını Sadreddin Konevi'nin batını vasıtasız bir şekilde-doğrudan yani- batınıma galip oldu. Yani onun batını benim batınıma galip oldu. Tam tetabuk, tam örtüşme, tam vahdet hâli.

Devam ediyor ve diyor; bedenimde ve kalbimde kâmil bir tesir hâsil etti. Böylece Allah *Mukaddime*'nin şerhi esnasında bütün kitabı anlamamı sağladı. Bu olayda bakınız yukarıdan aşağıya takip etmek gerekiyor bir ruhun ilkah süreci var. Şeyh bunu bana tahakkuk ettirdikten sonra ben artık *Füsusu'l-Hikem*'i şerh eder hale geldim, diyor el-Cendi. Bakınız “el ele, el Hakk'a” diye bir tabir var dilimizde biliyorsunuz. Elden ele geçerek gönülden gönle intikal ettirilen bir silsile. Binaenaleyh manevi silsileye tabi oluş, bir ruhaniyetten feyiz alış, oradan süt emmek bizde metinlerin anlaşılmasında önemli bir miftahtır. Bu miftah bugün İslam dünyasında Darü'l-hadislerde dahi kaybedilen bir anahtardır. Anahtar kaybedildiği için bugün Kuzey Pakistan'da, Hindistan'da okutulan hadis metinlerinden el bombası nasıl yapılır so-

nucunu çıkarmakta bazı anlayış sahipleri. Oysaki Sadreddin Konevi burada hadis okutandı. Tabiri caizse onun mekânı da darü'l-hadis idi.

Bir darü'l-hadis düşünün ki oradan irfan çıkıyor, medeniyet çıkıyor, bir darü'l-hadis düşünün ki oradan el bombası çıkıyor. Demek ki burada bir formatlama, İslam anlayışını formatlamada bir problem olduğu kanaatindeyim. Dikkat çekmek istediğim husus Sadreddin Konevi'nin tarihte XIII. yüzyılda kalmadığı onun temsil ettiği düşüncenin İslam dünyası genelinin aradığı İslam modeli veya tefsiri olduğu iddiasıdır ki bendeniz de bu iddianın arkasındayım ve bunun gerçekten bizim birçok sorunumuzun çözülmesinde de önemli bir rolü olacağı kanaatindeyim. Şunu da belirtmek istiyorum ki, özellikle bazı genç arkadaşlar Sadreddin Konevi gibi Muhyiddin-i Arabî gibi yüksek metafizik perdeden konuşmuş insanları, hocam Afrika'daki açlıkla ne alakası var gibi irtibat kurmakta zorlanabilirler. Onlara tavsiyem; ilim, irtibat kurma sanatıdır zaten. Yani irtibatı kurabilirlerse sorunu çözerler. Ama irtibat vardır. Bugün Muhyiddin-i Arabî'nin, Sadreddin Konevi'nin ve Hz. Mevlâna'nın temsil ettiği İslam anlayışının günümüz ile çok ama çok yakından irtibatı bulunmaktadır.

KONEVİ'NİN YAŞADIĞI ASRA PANORAMİK BİR BAKIŞ

Prof. Dr.
Mustafa FAYDA

Selçuklularla ilgili bir tarihi panorama çizerek Sadreddin Konevi Hazretleri'nin yaşadığı çevre ve ona menfi manada tesirleri, Anadolu'ya yerleştiren ve geliştiren amiller arasında hiç şüphe yok ki Orta Asya'dan fırlayıp yeni vatana yayılan iman ve maneviyat ordusunun hakkını teslim etmek gerekiyor. Şöyle ki, Müslüman şark Ahmet Yesevi'den evvel ve sonra Müslümanlığı bir sünger gibi emip bünyesinde temsil ve tefsir ettikten sonra onu İslam âlemine tasavvuf kalıbı içerisinde iade etmiştir.

Bu suretle de aktif bir dünya görüşünü ve hayat felsefesini de beraberinde getirerek bu felsefeyi kütlelerin, hem fikir, hem iman, hem aksiyon kaynağı eylemiştir. Hanefi-Maturidi çizgisinde anlaşılabilir ve kabul edilen şeriatın bir nevi tahlil ve tefsirini yapan tasavvuf müessesesi, dinin esas akidelerine ve peygamber sünnetine büyük bir sadakatle bağlı olarak Kur'an ahlakıyla mücehhez, feragatli ve idealist elemanlar yetiştirip, bu kudret kaynaklarını cemiyete yayarak işleyen canlı bir teşkilat demektir. Nitekim putperest Moğolların önünden kaçarak, Türkistan, Harezmi ve İran yollarından Anadolu'ya geçen bu Orta Asya irfan orduları Anadolu'daki Müslüman Türklerin bir yandan dinamizmini kamçılaman ve aktif hayatını düzenleyen mihraklar olmuş, bir yandan da Selçukluların parlak medeniyet asırlarından gelen, karanlık ve buhranlı can çekişme devresi olan 13. asrın ruhi ve içtimai anarşisine karşı kütelerde bir tahammül ve mu-

kavemet zırhı vücuda getirmiştir. Anadolu'nun İslamlaşmasına hizmet eden Selçuklu ve Osmanlı devirlerine maya salan bu gerçekler kaflesinde İbn'ül-Arabî, Necmeddin Daye, Sadreddin Konevi, Evhadüddin Kirmani, Mevlâna Celaleddin-i Rumi daha sonraları Hamid Hamidüddin Aksarayı ve Hacı Bayram-ı Veli gibi başları sıkı sıkıya şeriata bağlı olan mutasavvıf âlim bir zümre bulunuyor. Halka yönelen bir tasavvuf ehli olan Yunus Emre gibi sanat ve iman adamları da kütleleri istikametlendiriyordu. Hiç şüphe yok ki, Anadolu'daki bu atmosfer Anadolu'nun İslamlaşması mayasında siyasi ve askeri unsurların nazar-ı itibare alınmaması değil, hocamızın demin ifade ettiği gibi bir ruh, bir din anlayışı, bir başka ifade ile ilay-ı kelimetullah aşkına kendi nefsi zaafalarını zabt-u rabt altına almış kendini terbiye etmiş devlet başkanından, sultanından askerine kadar. Dini anlatan insanların bu ruhu onlara vermeleriyle devam eden bir sürecin Anadolu'nun ve daha sonra Rumeli'nin Viyana'ya dayanan İslamlaşmanın, İslam Tarihi'nde önemli bir model olduğunu görüyoruz. İslamiyet'in intişar tarihine baktığımız zaman biz Resulullah Efendimizin terbiye ettiği Ashap nesliyle onların yetiştirdiği Tabiin ve Tebe-i Tabiin devrinde bir fütuhât örneği Müslümanlar gerçekleştirmişlerdir ve bugün o gerçekleştirilen fütuhâtın sonucunu biz tarihte, günümüzde haritayı karşımıza alıp baktığımızda -800 sene kaldıktan sonra Hıristiyan barbarlığının ve kan dökücülüğünün çok anormal

bir tezahürü olan Endülüs'ten Müslümanların sökülüp atılmasının dışında bütün Müslümanlaşmış bir coğrafya ile karşılaşıyoruz. Nedir bunun özelliği, bu İslam fetihlerinin en bariz özelliği kalıcı olmaları olmuştur. Ashab nesli, Tabiin nesli, Tebe-i Tabiin nesli ile İslamlaştırılan coğrafya İslam toprakları olarak bugün de varlığını devam ettirmektedir. Kalıcı olmak bu fütuhatin Atilla, İskender ve Moğol istilaları gibi, saman alevi gibi parlayıp sönen bir fütuhat olmadığını, kalıcı olduğunu göstermektedir.

Aynı zamanda Hasan Kamil Bey'in de temas ettiği ötekileştirme meselesi ile ilgili olmak üzere de bütün bu coğrafyada Gayr-i Müslim unsurlarda hep Kur'ani esasa uygun olarak, bırakılmışlar kendi dini anlayışlarını ve hayatlarını devam ettirmelerine izin verilmiştir. Kısaca söylediğim bu İslam fütuhatinin ikinci örneğini biz Türklerin Anadolu'yu İslamlaştırmasında görüyoruz. Buradaki İslamlaştırmada Resulullah'ın terbiye ettiği Ashab nesli, onların yetiştirdiği Tabiin nesline mukabil, tasavvufun mayaladığı bir nesli görüyoruz. Bunu da İslam Tarihinde zaman zaman - benim söylememi bir ırkçılık olarak kabul etmemenizi istirham ediyorum-Cenab-ı Kadir-i Lemyezeli Hazretlerinin seçip yarattığı ve kendilerine fütu-

hat nasip ettiği İlay-ı Kelimetullah aşkıyla cihad yapan Türk Milleti'nin gerçekleştirdiğini görüyoruz. Gerçekten bu da çok orijinal bir örnektir. Ancak bu örneğin de kendine mahsus problemleri olmuştur ki, bunu hissedilenlerin başında Sadreddin Konevi Hazretleri gelmektedir. İzin verirsiniz bu mukaddimemi Sadreddin Konevi ile ilgili bir kaç cümle söyledikten sonra onu üzen bu menfi gelişmelere de kısaca temas edip konuşmamı tamamlamak istiyorum.

Sadreddin Konevi, Muhyiddin İbn-i Arabî'den sonra Vahdet-i Vücut düşüncesinin en önemli temsilcilerinden birisi olmuştur. Onun düşüncesinin temelini varlık yani Allah teşkil eder. Bu noktadan hareketle ikinci temel kavramı da hiç şüphe yok ki insandır. Yerlerde ve göklerde olan her şeyin insan için yaratıldığı ve onun emrine musahhar kılındığı şeklinde ifade edebileceğimiz Kur'ani tasavvurunun tabii bir sonucu olan bu düşünce sahiplerine göre insan bu âlemde her şeyin esasıdır. İnsanın, özellikle de her dönemde insan-ı kâmilin yegâne örneği de Hz. Muhammed Mustafa (SAV) dır. Bu anlayış sahiplerine göre Resulullah Efendimiz yalnızca Allah'ın bir elçisi ve ahlak örneği değil; aynı zamanda âlemin varlık yani yaradılış ve beka sebebidir. Nur-ı Muhammedî telakkisini akla ve şeriatı uygun gelecek tarzda yorumlayan Konevi nazari tasavvufa özgü bir yazı dilinin ve ilmi üslubun gelişmesine ve yayılmasına çok değerli katkılarda bulunmuş bir Anadolu çınarı sūfimizdir.

Hiç şüphe yok ki Nur-ı Muhammedî anlayışı çok yaygın bir görüşe göre İbn-i Arabî'den önce bazı mutasavvıflar tarafından dile getirilmiş ise de son zamanlarda neşrini iftiharla gördüğümüz, beklediğimiz itikatta imamımız İmam-ı Maturidi Hazretlerinin de Nur-ı Muhammedî anlayışını "Allahu nur'üs-semavati ve'l-arz" ayetinde dile getirmesinde kelami bir büyük ustanın Türklerin

itikatta imamının demin ifade ettiğim Hanefi-Maturidi çizgisinde olanların da görüşü olarak benimsenmiş olduğunu, zikredilmiş olduğunu belki tasavvufu uğraşan arkadaşlarımız için ikinci defa da olmuş olsa her bulunduğum yerde zikretmeyi önemli bir nokta olarak değerlendirmek istiyorum.

Konunun ehli, ilim adamlarınca onun şahsiyetinin ve görüşlerinin ele alınacağı bu sempozyum tabii ki başarılı geçmesi temenni edilen bir toplantıdır. Sadreddin Konevi'nin hocası İbn-i Arabî'nin yaşadığı dönemi, marifetin tekâmül ettiği bir zaman dilimi olarak görür. Ancak, bu dönemi yani tekâmül devrini bir gerilemenin takip edeceğini düşünür ve geleceğe karamsar baktığını bu konu ile ilgilenen Doç. Dr. Ekrem Demirli beyefendi yazdığı yazılarında dile getirmiştir. Onun bu karamsarlığının bazı sebepleri olması gerekir ki bunların içinde yaşadığı dönemin belli başlı gelişmelerini şöylece sıralayabiliriz; Haçlılar, Moğollar ve bazı dini cereyanlar. Sadreddin Konevi'yi karamsar düşüncelelere sevk eden zararlı dini cereyanlar arasında Şii-Bâtını karakterli bazı hareketleri zikretmeliyiz. Selçukluların siyasi bocalama ve çalkantılarının ortaya çıkardığı içtimai ve iktisadi buhranlardan faydalanmak suretiyle inkişaf etmiş bu hareketlere ön ayak olan sebeplerin başında siyasi, içtimai ve iktisadi krizlerin tazyiki altında bulunmuş halkın dalalet de olsa bir manevi ümit ve istinad noktası araması neticesi diyebiliriz. Mesela, Gıyaseddin Keyhüsrev'in sefahat ve zevk âlemine dalarak idareyi başıboş bırakmasıyla patlak veren Baba İshak vakası ve Cimri Baba hareketleri gibi geniş toplulukların katıldığı siyasi karakterli isyanlar birer inzibat vakaları olması yanında, Sünni inanişaya meydan okuyan Şia'nın bir galeyani olarak görmek gerekir. Yoksa birer tasavvufi hareket olarak değil. Şii-Bâtını cereyanlara karşı açılan Nizamiye Medreseleri Anadolu'da devam etmiş oldu-

ğunu burada da işaret ederek başta Konya'mız olmak üzere Selçuklu dönemi paralelinde yürüyen beylikler ve daha sonra da Osmanlılar dönemindeki medreseleri ve buralardan yetişen mutasavvıflar yanında bizim din anlayışımızı, hem devlet adamları seviyesinde, hem din adamları seviyesinde zülcenaheyn yapan medreseleri de zikretmeyi hiç şüphesiz unutmamak gerekir. Hem Selçuklu sultanlarında, hem özellikle Osmanlı Devleti'nin kurucusu Osman Gazi'de gördüğümüz, bir tarafında medrese mümessili, Osmanlı'nın ilk medrese âlimi Davud-ı Kayseri'yi, diğer yanında da aynı zamanda kayın pederi olan Şeyh Edebalı'yi görüyoruz. Bu gelenek hep devam etmiştir.

Bu dini cereyanlar hiç şüphe yok ki Sadreddin Konevi'yi üzen hareketlerdir. Belki kendisinin istikbalden ümitsizliğini ifade eden hususlardan biri budur. Diğerisi ise XIII. yüzyılda Cengiz'in çocuklarından Hülagu, İlhan unvanıyla, İran, Irak, Suriye, Mısır, Kafkasya ve Anadolu'ya yöneldi ve İslam dünyasını tarumar etti. 1256'da Alamut'u ele geçirdi. 1258'de Bağdat'a girip Abbasi hilafetine son verdi. 1243'te Köseadağ Savaşı ile Anadolu Selçuklu Devleti'ni tabii devlet haline getirdi. Bir asır süren bu siyasi facia- bakın Sadreddin Konevi

1274'te vefat etmiştir-onun yaşadığı dönemde olmuştur.

Zaten çok enteresandır demin isimlerini tatad ettiğim İbn-i Arabî hariç diğerlerinin vefat tarihini söylüyorum; Necmeddin Daye 1256, Evhadüddin Kirmani 1238, Sadreddin Konevi 1274, Mevlâna Celaleddin-i Rumi 1273 aralarında bir yıl var. Hep aynı asrın insanları bunlar Anadolu'nun manevi bekçiliğini yapmışlardır. Evet, Moğollar gerçekten İslam dünyasını tarumar eden zümreler olarak Müslümanlara çok zarar vermişlerdir. Haçlılara gelince hiç şüphe yok ki, demin özel kelimelerle övdüğüm Türk Milleti'nin İslam'a yaptığı hizmetler tatad edildiğinde birinci sırayı onların haçlı saldırılarına karşı göğüslerini siper etmeleri gelir. Haçlılık niye çıkmıştır? Hilal, salıp mücadelesi Resulullah döneminde başlamıştır ve başlangıcı bunun Mute'dir. Arkasından Peygamberimizin vefatıyla gönderilemeyen Üsame ordusunun gönderilmesidir. Arkasından,- biliyorsunuz- Suriye'nin fethi için Hz. Ebubekir'in başlattığı fütühat hareketidir ki iki büyük meydan savaşı. Birisi Hz. Ebubekir'in hayatının son günlerinde meydana gelen Ecnadeyn, diğeri Hz. Ömer'in hilafetinin ilk yıllarında Hicretin 15.yılında olan Yermük Savaşı'dır. Bundan sonra Bizans ile mücadele kesintisiz devam etmiştir. Özellikle Abbasiler İstanbul'un fethi için fazla teşebbüste bulunamamışlarsa da, yaz ve kış seferleri olarak Bizans ile daima savaşmışlardır. Ama Cenab-ı Hakk İstanbul'un fethini ki Peygamberimiz Buhari'de geçen hadiste-bu hadisi muhaddis arkadaşlarımız çok tartışıyorlar- ben onun için Buhari'de geçen başka bir hadisi kullanmayı herkese teklif ediyorum, o da şu; Resulullah Efendimiz buyurmuş ki;”Kisra ve Kayser'in hazineleri sizin olacaktır”. Muhammet İnan gibileri İstanbul'un henüz fethedilmediğini söyleseler de, biz Peygamberimizin az önce söylediğimiz hadi-

sindeki müjdenin muhatabının Fatih ve askerleri olduğuna inanıyoruz. Çünkü İstanbul yeniden fethedilecek diyen Arap âlimleri çıkabiliyor, Türkleri beğenmiyorlar. Mevakıf-i Hasime kitabında Muhammed İnan bunu yazıyor. Çok üzücü bir şey hala anlayabilmiş değilim. Hâlbuki kendisi ciddi bir Endülüs tarihçisi ve âlimdir. Türkler haçlılarla çok iyi mücadele ediyor. 13.yüzyılda haçlıların fiili tesiri yok gibi. Ancak 1071 Malazgirt Savaşından sonra 1095 yılından itibaren Katolik papanın Türklere karşı paralı asker toplamaya başlıyorlar ve ilk haçlı seferi 1097-1098 yıllarında yapılmış buna karşı I.Kılıçsarı büyük fedakârlıklar göstermiş ve bunların birçoğunu imha etmiş. Bazı kaynaklarda 600 bin kişilik ordudan 60 bin kişinin kaldığı söyleniyor. 1098 yılında Urfa'da Haçlı Kontluğu kuruluyor. 1099 da Kudüs Krallığı, 1109 da Trablus Kontluğu haçlıların eline geçiyor ve haçlı seferleri devam ediyor. 4.Haçlı seferi deniz yoluyla yapılıyor, Suriye ve Mısır hedef alınıyor, Anadolu'da yenildikleri için belki veya Kudüs'ü ele geçirdikleri için başka yolu tercih ediyorlar.

Ama 4. Haçlı seferinde önemli bir gelişme oluyor, Haçlılar 1204'te İstanbul'u işgal ediyorlar ve orada Latin İmparatorluğu kuruyorlar. Bizans'ın Başkenti İznik oluyor. Bu sırada Anadolu'da Selçuklu Devleti Antalya ile Akdeniz'e, Samsun ve Sinop ile de Karadeniz'e ulaşarak adeta yeniden bir dirilme emaresi gösteriyor. İşte bütün bu sıkıntılı dönemlerde Haçlıların bıraktığı izleri şahsında hisseden o dönemin âlimleri arasında olan Sadreddin Konevi'nin İstikbale karamsar bakmasını hazırlayan veya ona sebep olan unsurları bu şekilde zikredebiliriz. Sadreddin Konevi Hazretleri'nin daha iyi anlaşılması ve onun din anlayışının günümüz ifade siyle dile getirilme çalışmalarının feyiz ve bereketli olması dileklerle hepimize saygılar sunuyorum.

BURSEVÎ'DE KONEVÎ İZLERİ

Yrd. Doç. Dr. Ali NAMLI
Marmara Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi

Velûd bir müellif olan İsmâil Hakkı Bursevî (ö. 1137/1725), etkisi eserleri vasıtasıyla günümüze kadar ulaşan Osmanlı mutasavvıflardan birisidir. Şöhreti özellikle *Rûhu'l-Beyân* adlı tefsîri sayesinde hem zamânında hem de vefâtından sonra Anadolu, Balkanlar ve tüm İslâm dünyasında yayılmıştır.

Bursevî'nin Sadreddin Konevî (ö. 673/1724)'ye ilgisi yetişme dönemlerinde şeyhi Atpazârî Osman Fazlî Efendi (ö. 1102/1691)'nin yönlendirmeleri ile başlamıştır. Atpazârî, Konevî'nin *Miftâhu'l-gayb* adlı eserini *Misbâhu'l-kalb* adıyla şerh etmiştir. Bursevî, şeyhinin isteğiyle bu şerhi baştan sona mütâlaa ettiğini, bu sırada kendisine bâzı gaybî mânâlar keşf olduğunu, bunun üzerine belirsiz bir hastalığa yakalanıp günlerce yerinden kalkamadığını söyler. Yine Atpazârî'nin

Konevî'nin *Fâtîha Tefsîri*'ne *Mir'âtü esrâri'l-irfân alâ i'câzi'l-Kur'ân fi keşfi bâ'zı esrâri Ümmi'l-Kur'ân* adlı bir hâşiyesi vardır. İsmâil Hakkı, şeyhini Kıbrıs'ta ziyâreti sırasında onun bu hâşiyesini istinsâh etmiştir. Osman Fazlî Efendi, İsmâil Hakkı'nın ta'lik hattını sevdiğini söyleyerek onun istinsâh ettiği nüshayı almış, kendi hatıyla olan nüshayı da ona vermiştir. İsmâil Hakkı'nın Kıbrıs ziyâreti sırasında çokça ismi geçen bu eserle ilgili Osman Fazlî Efendi önemli bilgiler vermiş ve değerlendirmelerde bulunmuştur. Bursevî'de bu bilgi ve değerlendirmeleri *Tamâmü'l-feyz* adlı eserinde nakletmiştir.

Bursevî, Kıbrıs'a sürgüne gönderilen şeyhi Atpazârî'yi ziyaret ettikten sonra dönüş yolunda Konya'ya da uğramış, bu sırada Konevî'nin kabrini de ziyâret etmiştir. Bu vesile ile Bursevî, Konevî'nin türbesi ile ilgili bilgiler verir. Mevlânâ'nın türbesi ile kıyaslamalar yaparak iki türbe

arasındaki farklılığın sebebini açıklamaya çalışır. Bursevî, Konevî'nin türbesinin yanında bulunan câmiden, Konevî'nin orada bulunan hücrelerinden, hücrede bulunan, bir kısmı İbnü'l-Arabî'nin ve Konevî'nin hattıyla olan kitaplardan ve özel eşyalardan da bahseder.

Sadreddîn Konevî, gerek Bursevî, gerekse şeyhi Osman Fazlı İllâhî üzerinde büyük te'siri olan mutasavvıflardandır. Bursevî, onu Şeyh-i Ekber'den sonra "*Şeyh-i Kebîr*" olarak tanır ve tanıtır. Bursevî kendi şeyhi Atpazârî'yi, gerek İbnü'l-Arabî'nin gerekse Konevî'nin halefi kabûl eder. Bursevî, muhtelif tarikatlerden merâmlarına ulaşmış ve tekâmül ile meşhur olanların âdâb, erkân, bunlara riâyet ve kendilerini korumakta mâhir kimseler olduğunu belirtir. Bunlara örnek olarak zikrettiği mutasavvıflar arasında Konevî de yer alır. Bursevî, Konevî'nin eserlerinden faydalanmış, nakillerde bulunmuş ve kendi bazı eserlerinde (*Kitâbü'l-Hitâb*) onun için özel bölümler ayırmıştır.

İsmâil Hakkı, Mevlânâ ile Sadreddin Konevî arasındaki dostluğa

ve yakınlığa da işaret eder. Nitekim Celâleddin Rûmî'ye "*Mevlânâ*" ünvanı, Konevî tarafından verilmiştir. Mevlânâ, Konevî'nin meclislerine varıp ondan hadis dinlerdi. Birbirlerine izzet ve ikramda bulunurlardı. Sonunda Mevlânâ, Konevî'den bir sene önce vefât edip namazını onun kıldırmasını vasiyet etmişti. Bununla birlikte Bursevî, Sadreddin Konevî'yi her yönden Mevlânâ'dan efdal görür. Ona göre Sadreddin Konevî fenâ-i sırf ehliyendirdi, Mevlânâ ise cezbe ehliyendirdi ve ricâl tabakâtındadır.

O, Mevlânâ ile Konevî'yi zühhd ve fakr anlayışları bakımından da mukayese eder: Mevlânâ sülûkünden sonra fakirliği seçmiş ve dünyâyı tamâmen terk etmiştir. Konevî ise dış görünüşü itibarıyla güzelliğe ve süslenmeye önem verirdi. İşte bu sebeple olacak ki Sadreddin Konevî Mevlânâ'ya: "*Mülûkâne geçinelim, fakîrâne yatalım.*" demiş, Mevlânâ ise ona: "*Fakîrâne geçinelim, mülûkâne yatalım.*" diye karşılık vermiştir. Nitekim Mevlânâ'nın türbesi gâyet ihtîşamlı, Konevî'ninki ise çok sâde ve mütevâzıdır.

